

ΤΕΥΧΟΣ ΠΕΡΙΛΗΨΕΩΝ

των ανακοινώσεων που παρουσιάζονται στην

Επιστημονική Ημερίδα

με θέμα :

«Αρχαιολογική Έρευνα και Διαχείριση του Αρχαιολογικού Υλικού»

που οργανώνει η

Ένωση Αρχαιολόγων Ελλάδας «Ηώς»,

**την 9η Μαρτίου 2012, ώρα 9.15-19.00,
στο Πνευματικό Κέντρο Δήμου Αθηναίων,
οδός Ακαδημίας,
Αθήνα**

Φανή Αγγελοπούλου
Πολιτισμική πληροφορική,
Πανεπιστήμιο Κρήτης

Γιώργος Βαβουρανάκης
Πανεπιστήμιο Αθηνών
Τομέας Αρχαιολογίας
και Ιστορίας της Τέχνης

Βελτιστοποίηση στη συλλογή και διαχείριση της ανασκαφικής πληροφορίας: το παράδειγμα του Απεσωκαρίου

Η παρούσα ανακοίνωση αφορά στο πρόγραμμα μελέτης της σχολάζουσας ανασκαφής του μινωικού θολωτού τάφου Β στο Απεσωκάρι, η οποία διενεργήθηκε το 1963 από τον Κωστή Δαβάρα, ομότιμο καθηγητή προϊστορικής αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών και τότε επιμελητή αρχαιοτήτων.

Το σύνολο των ευρημάτων είναι ιδιαίτερα σημαντικό εξαιτίας της σπανιότατης ευρύτητας του χρονολογικού του φάσματος (αρχή της Πρώιμης μέχρι και το τέλος της Μέσης Εποχής του Χαλκού). Για το λόγο αυτό έχει τη δυνατότητα να συμβάλει ουσιαστικά στην μελέτη της μινωικής κεραμεικής τυπολογίας, στη διαχρονική εξέταση των ταφικών εθίμων και στην κατανόηση των ιστορικών και κοινωνικών συμβάντων στην περιοχή πριν και μετά την ίδρυση του πρώτου ανακτόρου της γειτονικής Φαιστού.

Ωστόσο, τα αναμενόμενα από τη μελέτη κέρδη μειώνονται εξ αιτίας της απόστασης ανάμεσα στη μέθοδο ανασκαφής του 1963 και την τρέχουσα στάθμη της έρευνας. Κατά την ανάλυση απαιτήσεων που διενεργήθηκε με στόχο τη δημιουργία μίας βάσης δεδομένων που θα συγκέντρωνε το σύνολο του υλικού και θα διευκόλυνε τη διαχείριση και μελέτη του, διαπιστώθηκε ότι οι μεθοδολογικές διαφορές μπορούν να γεφυρωθούν στο πλαίσιο μιας διαφορετικής εννοιολογικής προσέγγισης. Κλειδί στην επίτευξη της συμβατότητας ανάμεσα στις αρχές της στρωματογραφίας του σήμερα και στην ανασκαφή του 1963, με γνώμονα τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα και τις αποθέσεις ευρημάτων, υπήρξε η αποκωδικοποίηση του ρόλου των παραμέτρων «στρώμα», «στρώση», «απόθεση», «ομάδα ευρημάτων», «αρχιτεκτονικό στοιχείο» και «αρχαιολογικό πλαίσιο» (context) και η σύνθεση μιας ενιαίας οντολογίας ικανής να εκφράσει ταυτόχρονα και με συνέπεια τις διαφορετικές ανασκαφικές μεθόδους και να συμπεριλάβει την εκάστοτε προϊούσα πληροφορία.

Η συγκεκριμένη εννοιολογική προσέγγιση συνιστά ένα είδος «κανονικοποίησης» στον τρόπο συλλογής και αρχειοθέτησης των ανασκαφικών δεδομένων και διαμορφώνει ένα περιβάλλον αρχαιολογικής διαλειτουργικότητας, καθώς η εφαρμοσιμότητά της επεκτείνεται στην εν γένει σύνδεση προγραμμάτων πεδίου.

Πάνος Βαλαβάνης
Πανεπιστήμιο Αθηνών
Τομέας Αρχαιολογίας και
Ιστορίας της Τέχνης

Το μέλλον των ανασκαφών

Όλοι έχουμε συνείδηση ότι τα υπό την γην αρχαία δεν είναι άπειρα και κάποτε θα εξαντληθούν. Παρόλα αυτά συνεχίζουμε ακάθεκτοι τις ανασκαφές για να τα αποκαλύψουμε όλα τώρα. Υπό το πρίσμα αυτό, και ακόμα κι αν οι προθέσεις των ανασκαφών είναι επ' αγαθώ (μελέτη, δημοσίευση, συμπλήρωση γνώσεων κ.λπ.), τίθεται σαφώς ζήτημα επιστημονικής δεοντολογίας.

Για την αντιμετώπιση του προβλήματος θα πρέπει να γίνει δραστικός περιορισμός των ανασκαφών. Αυτό μπορεί να ενεργοποιηθεί :

α. με την θέσπιση επιστημονικών κριτηρίων από τα όργανα αδειοδότησης,

β. με τον αυτοπεριορισμό των αρχαιολόγων για νέες ανασκαφές και

γ. με την υποχρεωτική διαφύλαξη στοιχείων για μελλοντική έρευνα, όταν η ανασκαφή είναι αναπόφευκτη.

Οι αρχαιολόγοι του μέλλοντος, έχοντας καταγεγραμμένη την παλαιότερη γνώση και διαθέτοντας μεγαλύτερη βοήθεια από την τεχνολογία και τις φυσικές επιστήμες, ασφαλώς θα μπορέσουν να αντλήσουν περισσότερα στοιχεία και να οδηγηθούν σε ορθότερες ερμηνείες από μας.

Ως άνθρωποι που μελετούμε το παρελθόν, ας έχουμε ως κριτήριο και το μέλλον του.

Όλγα Κακαβογιάννη

Επίτιμη Διευθύντρια
Αρχαιοτήτων, ΥΠ.ΠΟ.Τ.

Μεγάλα Έργα και ανασκαφές: Αρχαία, Αρχαιολογία και Αρχαιολόγοι

Τα Μεγάλα κατασκευαστικά Έργα είναι συνήθως έργα μεγάλης σημασίας για την εξυπηρέτηση του πληθυσμού (οδοί, υδρευτικά και αποχετευτικά έργα), καθώς και για την εθνική οικονομία (λιμάνια, αεροδρόμια, εργοστάσια, τουριστικές μονάδες).

Η Ελλάδα με την πυκνή κατοίκηση, ήδη από την ΑΝΛ μέχρι σήμερα, είναι κατάσπαρτη από αρχαιολογικά λείψανα, είτε αφανή, αλλά εξαιρετικά σημαντικά, όπως οι παλαιολιθικές ή πρώιμες ΝΛ θέσεις, είτε ογκώδη και εκτεταμένα. Η έρευνα αυτών των καταλοίπων και οι συνακόλουθες εργασίες συντήρησης και τεκμηρίωσης των κινητών και ακινήτων μνημείων και η επιβεβλημένη περαιτέρω ανάδειξή τους, είτε στα Μουσεία, είτε κατά χώραν, συνήθως απαιτεί πολύ χρόνο και συχνά μεγάλες δαπάνες.

Από την μέχρι τώρα εμπειρία, κυρίως από την Αττική (Αερολιμήν, Μητροπολιτικός Σιδηρόδρομος, Αττική Οδός και Ολυμπιακά Έργα) και την Μακεδονία, (ΠΑΘΕ, Εγνατία και παρακλάδια τους, Μετρό Θεσσαλονίκης), κατά την εκτέλεση των μεγάλων έργων έχουν αποκαλυφθεί μνημεία εξαιρετικής σημασίας, άλλα από τα οποία ερευνήθηκαν συστηματικά, τεκμηριώθηκαν επαρκώς και συχνά διατηρήθηκαν και άλλα όχι. Στην τελευταία περίπτωση μπορεί να μιλήσουμε για απώλεια ανασκαφικών δεδομένων, απαραίτητων για την Επιστήμη, αλλά και Μνημείων πολύτιμων για την ιστορική μνήμη, ή για αντιδεοντολογική «μεταχείρισή» τους.

Η διαχείριση των κινητών ευρημάτων εξαρτήθηκε όχι μόνο από την οργανωτική ικανότητα των διευθυντών των ανασκαφών, αλλά και από την επαρκή και συνολική χρηματοδότηση του κυρίου του Έργου, η οποία ορίζεται από τον Νόμο, ότι πρέπει να καλύπτει τις δαπάνες από την επιφανειακή έρευνα του χώρου μέχρι την ανάδειξη των ακινήτων κατά χώραν και την έκθεση των κινητών σε Μουσεία, και κυρίως μέχρι την τελική δημοσίευση.

Αυτή η εμπειρία που έχει πλέον αποκτηθεί, πρέπει να καθορίσει τον σχεδιασμό και την πραγματοποίηση των ανασκαφών που θα διενεργούνται στο μέλλον κατά την κατασκευή Μεγάλων Έργων, ώστε να βελτιωθούν τα θετικά αποτελέσματα και να ελαχιστοποιηθούν τα αρνητικά.

***Η αξιοποίηση της ψηφιακής τεχνολογίας για την προώθηση
της αρχαιολογικής έρευνας, με αφορμή το παράδειγμα του
Αιγέα – Εταιρείας Αιγαιακής Προϊστορίας***

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται στην Ελλάδα ένα έντονο ενδιαφέρον για την ψηφιακή τεχνολογία. Κάτι τέτοιο υποστηρίζεται ως επί το πλείστον από προγράμματα ΕΣΠΑ, όπως αυτό της Ψηφιακής Σύγκλισης (<http://www.digitalplan.gov.gr/portal/>). Όμως, αν συγκρίνει κανείς το ψηφιακό επίπεδο της χώρας μας με αυτό των ξένων και ιδίως των αγγλόφωνων χωρών θα διαπιστώσει, μάλλον με λύπη, ότι η Ελλάδα έχει να διανύσει ακόμα μεγάλο δρόμο μπροστά της. Δυστυχώς, μέχρι σήμερα φαίνεται ότι η αξιοποίηση της ψηφιακής τεχνολογίας στην Ελλάδα ξεκινά και σταματά στην απλή δημιουργία κάποιων, κατά βάση στατικών, ιστοτόπων, οι οποίοι μάλιστα σπάνια ανανεώνονται μετά την έναρξή τους.

Ωστόσο η ίδια η ψηφιακή τεχνολογία παρέχει ένα πλήθος ποικίλων δυνατοτήτων, όπως η δημιουργία δυναμικών ιστοτόπων, η έκδοση ψηφιακών δημοσιεύσεων, η ανάρτηση ψηφιακών βίντεο και η δημιουργία διαδικτυακών forum. Η αξιοποίηση της τεχνολογίας αυτής μπορεί όχι μόνο να προάγει την αρχαιολογική έρευνα, αλλά και να μειώσει κατά πολύ το υπερβολικό κόστος που απαιτούν παραδοσιακοί τρόποι μελέτης και δημοσίευσης. Η οικονομική κρίση που έχει χτυπήσει την Ελλάδα καθιστά την αξιοποίηση αυτή όχι μόνο επιτακτική, αλλά ίσως και τη μόνη που θα μπορούσε να βοηθήσει την αρχαιολογία να βγει από το αδιέξοδο στο οποίο έχει σχεδόν περιέλθει σήμερα.

Η νεοσύστατη Εταιρεία Αιγεύς – Εταιρεία Αιγαιακής Προϊστορίας, που ιδρύθηκε από νέους αρχαιολόγους, κατά βάση διδάκτορες προϊστορικής αρχαιολογίας, προτείνει νέες πρωτότυπες λύσεις. Ο δε διαδικτυακός χώρος του Αιγέα, που εγκαινιάστηκε πριν από έναν περίπου χρόνο, φέρνει νέα δεδομένα στην αρχαιολογική έρευνα. Έτσι η ανακοίνωση αυτή έχει ως σκοπό 1) να καταδείξει κάποια από τα οφέλη της ψηφιακής τεχνολογίας, και 2) να παρουσιάσει κάποιες καινοτόμες ψηφιακές προτάσεις που ήδη χρησιμοποιούνται στον ιστότοπο του Αιγέα.

Ασπασία Λούβη
Διευθύντρια του
Πολιτιστικού Ιδρύματος της
Τραπέζης Πειραιώς

***Δίκτυο Θεματικών Τεχνολογικών Μουσείων ΠΙΟΠ:
ένα μοντέλο διαχείρισης της νεώτερης
πολιτιστικής κληρονομιάς***

Ο πλούτος και η σημασία των μνημείων και των αρχαιολογικών ευρημάτων της αρχαιότητας και των βυζαντινών χρόνων καθώς και τα ανέκαθεν περιορισμένα οικονομικά του Υπουργείου Πολιτισμού και Τουρισμού είχαν ως φυσική συνέπεια την υστέρηση της διάσωσης και ανάδειξης της νεώτερης πολιτιστικής κληρονομιάς γενικότερα, κυρίως όμως της παραδοσιακής τεχνολογίας και της βιομηχανικής αρχαιολογίας του τόπου μας.

Το Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς με καταστατικό σκοπό τη διάσωση της παραδοσιακής και βιομηχανικής τεχνολογίας έχει συμπληρώσει εικοσιπέντε χρόνια δράσης και έχει δημιουργήσει επτά θεματικά τεχνολογικά μουσεία στην ελληνική περιφέρεια.

Υπό τη συνεχή εποπτεία του ΥΠ.ΠΟ.Τ, έχει υιοθετήσει ένα μοντέλο διάσωσης και ανάδειξης του συγκεκριμένου υλικού, αλλά και ένα μοντέλο βιώσιμης διαχείρισης το οποίο θα παρουσιαστεί κατά την ανακοίνωση. Το συγκεκριμένο μοντέλο ανάδειξης και διαχείρισης θα μπορούσε, με μικρές παραλλαγές, να εφαρμοστεί και σε άλλους τομείς της πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου μας και να συμβάλει στην οικονομική ενίσχυση του κράτους για τη διάσωση και τη συντήρηση των μνημείων του, χωρίς να διακυβεύεται η εγκυρότητα των ενεργειών του και το κύρος του Υπουργείου.

Βαγγέλης Νικολόπουλος

Αρχαιολόγος, Β΄ Εφορεία
Προϊστορικών και Κλασικών
Αρχαιοτήτων, ΥΠ.ΠΟ.Τ.

Διαχείριση αρχαιολογικού υλικού και δεοντολογία

Η ανάδειξη της αρχαιολογικής πολιτιστικής κληρονομιάς και μέσω αυτής η διατήρηση της ιστορικής μνήμης δεν εξαρτώνται απλώς από το γεγονός της ανασκαφής και της αρχαιολογικής έρευνας αλλά από την ποιότητα διαχείρισης του υλικού της ανασκαφικής έρευνας η οποία οφείλει να υπακούει σε μια σειρά από κανόνες δεοντολογίας.

Δύο γενικοί και απαραίτητοι όροι για τη διενέργεια ανασκαφικής έρευνας είναι

- 1) Η εξασφάλιση των προϋποθέσεων για τη διενέργειά της και
- 2) η επιστημονική επάρκεια

Διακρίνονται τρεις βασικές πτυχές στη διαχείριση μιας ανασκαφής και του υλικού:

Η πρώτη, η **θεωρητική**, αφορά τα κριτήρια για την αναγκαιότητα ή μη της ανασκαφής, για τον σωστικό ή συστηματικό χαρακτήρα της, τη σκοπιμότητα και τον καθορισμό των στόχων της αρχαιολογικής έρευνας, τα ενδεχόμενα ηθικά και φιλοσοφικά ζητήματα που εγείρει αυτή καθεαυτή η έρευνα.

Η δεύτερη πτυχή είναι η **θεσμική**: Οι προδιαγραφές της αρχαιολογικής έρευνας, το νομικό πλαίσιο, οι όροι και οι προϋποθέσεις δημοσίευσης υλικού, τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των ερευνητών.

Η τρίτη είναι η καθαρά **πρακτική** πτυχή: α) διεκπεραίωση (συνεργασία και διεπιστημονική σύνθεση των ομάδων), β) οργάνωση και οικονομική διαχείριση, γ) τεκμηρίωση (στο πεδίο, στο εργαστήριο και στη βιβλιοθήκη), δ) δημοσίευση.

Κάθε μια από τις δραστηριότητες που άπτονται της διαχείρισης του υλικού πρέπει να υπακούει σε έναν κώδικα δεοντολογίας ο οποίος σε μεγάλο βαθμό αποτελεί ακόμα το ζητούμενο στον ελλαδικό χώρο, αλλά και διεθνώς.

Ανδρέας Ντάρλας

Διευθυντής Παλαιοανθρωπολογίας
και Σπηλαιολογίας Βορείου Ελλάδος,
ΥΠ.ΠΟ.Τ.

Κι αυτά Αρχαία είναι!

Το ζήτημα της έρευνας, προστασίας και ανάδειξης των παλαιολιθικών καταλοίπων στη χώρα μας

Η διαπίστωση ότι η παλαιολιθική αρχαιολογία έχει μείνει στο περιθώριο της εν γένει αρχαιολογικής έρευνας και επιστήμης, με συνέπεια να την αγνοούν οι περισσότεροι έλληνες αρχαιολόγοι, αποτελεί πλέον *locus communis*.

Μολονότι η Παλαιολιθική Εποχή αντιστοιχεί χρονικά στα 9/10 της ανθρώπινης ιστορίας (και προϊστορίας), σε πολλές περιπτώσεις δεν διδάσκεται ούτε καν ως εισαγωγή στην αρχαιολογική επιστήμη.

Αν και δεν υπάρχει πλέον καμία αμφιβολία για το πέρασμα του ελλαδικού χώρου από το παλαιολιθικό στάδιο και την ύπαρξη εδώ πολλών παλαιολιθικών καταλοίπων, εντούτοις τα τελευταία συνεχίζουν ουσιαστικά να περνούν απαρατήρητα και να μην προστατεύονται.

Ωστόσο σήμερα κανείς δεν αμφισβητεί ότι τα παλαιολιθικά κατάλοιπα αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της αρχαιολογικής κληρονομιάς. Είναι συνεπώς αναγκαίο να συνειδητοποιηθεί το πρόβλημα και να «υιοθετηθούν» και αυτά στον ίδιο βαθμό με τα άλλα αρχαιολογικά κατάλοιπα.

Στην ανακοίνωση αυτή εξετάζονται τα θέματα:

- Της διδασκαλίας της παλαιολιθικής αρχαιολογίας στα ελληνικά πανεπιστήμια
- Της παλαιολιθικής έρευνας στη χώρα μας
- Της προστασίας των παλαιολιθικών καταλοίπων
- Της ανάδειξης αυτών

Όλγα Παλαγγιά

Πανεπιστήμιο Αθηνών
Τομέας Αρχαιολογίας και
Ιστορίας της Τέχνης

Σκέψεις γύρω από την πρόσβαση στο αρχαιολογικό υλικό

Ένα από τα ζητούμενα στην ελληνική αρχαιολογία σήμερα είναι ο περιορισμός των συστηματικών ανασκαφών ώστε να μειωθούν τα προβλήματα διαχείρισης των αρχαιολογικών καταλοίπων που αποκαλύπτονται.

Ένας από τους λόγους που οδηγούν στη διενέργεια τέτοιων ανασκαφών είναι η εξασφάλιση υλικού προς δημοσίευση. Αυτό συμβαίνει λόγω των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν οι ερευνητές στην πρόσβαση του υλικού. Η παρούσα ανακοίνωση θα ανιχνεύσει τις αιτίες του προβλήματος και τις επιπτώσεις στη μελέτη της ελληνικής αρχαιολογίας στη χώρα μας και διεθνώς.

Γιώργος Πάλλης
Πανεπιστήμιο Αθηνών
Τομέας Αρχαιολογίας και
Ιστορίας της Τέχνης

Μερικές σκέψεις για τη δημοσίευση του αρχαιολογικού υλικού στην Ελλάδα

Η δημοσίευση αρχαιολογικού υλικού στην Ελλάδα ρυθμίζεται από την αρχαιολογική νομοθεσία και από μία άγραφη «παράδοση», δύο άξονες που δεν ταυτίζονται πάντοτε κατά την εφαρμογή τους.

Η διάσταση αυτή αποτελεί αναμφίβολα ανασταλτικό παράγοντα για την πρόοδο της έρευνας: οι περισσότεροι μελετητές έχουν συναντήσει τουλάχιστον μία φορά δυσχέρειες –ή ακόμα και άρνηση– στην εξέταση υλικού παλαιών ανασκαφών ή ιστάμενων μνημείων, ακίνητων και κινητών. Δεν είναι τυχαίο ότι σημαντικά μνημεία της χώρας παραμένουν καθηλωμένα επιστημονικά σε δημοσιεύσεις που μετρούν ηλικία πολλών δεκαετιών, ενώ είναι μάλλον απροσδιόριστος ο αριθμός των ανασκαφών που δεν έχουν δημοσιευθεί ποτέ.

Επάνω σε αυτά τα δεδομένα, διατυπώνονται μερικές σκέψεις και προβληματισμοί προς την κατεύθυνση της ελεύθερης πρόσβασης στο αρχαιολογικό υλικό, ένα χρόνιο ζητούμενο από την άποψη της επιστημονικής δεοντολογίας και μία απαραίτητη προϋπόθεση για την περαιτέρω ώθηση της αρχαιολογικής έρευνας.

Πάντος Πάντος
Επίτιμος Διευθυντής
Αρχαιοτήτων, ΥΠ.ΠΟ.Τ.

Το θεσμικό πλαίσιο των ανασκαφών στην Ελλάδα.
Από τον 20^ο στον 21^ο αιώνα

Τα βασικά νομοθετικά κείμενα που καθορίζουν σήμερα τα των αρχαιολογικών ανασκαφών στην Ελλάδα, διάδοχα εκείνων του 20^{ου} αι. (του Π.Δ. του 1927/1928 και του κ.Ν.5351/1932), είναι ο **Ν. 3028/2002** και η Σύμβαση της Μάλτας (**Ν. 3378/2005**). Αν και η κατ'έξουσιοδότησι του Ν. 3028/2002 εξειδίκευσις όψεων του θεσμικού αυτού πλαισίου μέχρι σήμερα εκκρεμεί, ωστόσο μία σειρά θεμάτων ρυθμίζονται ικανοποιητικά με τις βασικές διατάξεις των ανωτέρω νόμων, και εν συγκρίσει προς τις διεθνείς δεσμεύσεις ή συστάσεις.

Έτσι δίνεται ο ορισμός των αρχαιολογικών ερευνών πεδίου, το ποιοι φορείς μπορούν να εκτελέσουν ανασκαφές, με ποιες προϋποθέσεις εκδίδεται μία άδεια ανασκαφής, το ποιος μπορεί να διευθύνη μία ανασκαφή, αναλόγως συστηματική ή σωστική κλπ., πώς εποπτεύονται οι ξένες ανασκαφές, πόσο μπορεί να διαρκέση μία ανασκαφή, πότε διακόπτεται ή πότε ανακαλείται η σχετική άδεια, πώς χρηματοδοτείται η αρχαιολογική έρευνα, ποιες είναι οι υποχρεώσεις των διευθυνόντων αρχαιολογικές ανασκαφές, είτε ως προς την συλλογή και διάδοσι των πληροφοριών, το υλικό τεκμηριώσεως και τις δημοσιεύσεις είτε ως προς τις υποχρεώσεις των κατά την διάρκεια της ανασκαφής, τα της διενεργείας επιφανειακών κλπ. μη καταστροφικών ερευνών, και τέλος τα της (δυνατότητος προς το παρόν) αρχαιολογικής δραστηριότητας στο εξωτερικό.

Κάποια θέματα από τα ανωτέρω παρουσιάζουν κάποια προβλήματα εφαρμογής στην πράξι, και αξίζει να εξετασθούν εν συντομία.

Γιάννης Παπαδάτος
Πανεπιστήμιο Αθηνών,
Τομέας Αρχαιολογίας
και Ιστορίας της Τέχνης

Χρύσα Σοφιανού,
ΚΔ' Εφορεία
Προϊστορικών & Κλασικών
Αρχαιοτήτων ΥΠ.ΠΟ.Τ.

***Η συστηματικότητα μιας σωστικής ανασκαφής:
η αρχαιολογική έρευνα δύο μινωικών νεκροταφείων στην
επαρχία Σητείας***

Με βάση την αρχαιολογική νομοθεσία και τη μακρόχρονη αρχαιολογική πρακτική στην Ελλάδα οι ανασκαφές διαχωρίζονται σε δύο βασικές κατηγορίες, τις σωστικές και τις συστηματικές. Αντίστοιχα έχει διαμορφωθεί ένα συγκεκριμένο νομικό και θεσμικό πλαίσιο ως προς τις προϋποθέσεις κάτω από τις οποίες διεξάγονται αυτές οι ανασκαφές, τους κανόνες που ακολουθούνται, το χαρακτήρα τους, τους φορείς υλοποίησης, και τους στόχους τους.

Σε αυτήν την παρουσίαση εξετάζεται η περίπτωση της σωστικής ανασκαφής και μελέτης δύο μινωικών νεκροταφείων στις θέσεις Λιβάρι Σκιάδι και Μεσόρραχη Σκοπής της επαρχίας Σητείας, που διενεργήθηκαν από την ΚΔ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων με την εθελοντική συμμετοχή του υπογράφοντος και ομάδας φοιτητών του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών κατόπιν πρόσκλησης της υπογράφουσας.

Με βάση την εμπειρία αυτής της έρευνας διατυπώνονται σκέψεις και προβληματισμοί σχετικά με το πλαίσιο που διέπει τις σωστικές ανασκαφές στην Ελλάδα. Κοινή διαπίστωσή μας ήταν ότι μια τέτοια σύμπραξη, όποτε είναι εφικτή, ειδικά σε περίοδο κρίσης, συμβάλλει στην αποτελεσματικότερη εκπλήρωση του έργου των δύο φορέων: της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας για τη διάσωση των αρχαιοτήτων και τη μελέτη και διαχείριση του αρχαιολογικού υλικού, και του Πανεπιστημίου για την έρευνα και την εκπαίδευση νέων αρχαιολόγων.

Βαγγέλης Παπούλιας
Αρχαιολόγος

***Οι επιδράσεις των αποφάσεων των θεσμικών οργάνων της
Ευρωπαϊκής Ένωσης στη διαμόρφωση του πλαισίου
διαχείρισης της πολιτισμικής κληρονομιάς
σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο***

Το θέμα επικεντρώνεται σε δύο βασικούς άξονες:

α) Τη διαχείριση της πολιτισμικής κληρονομιάς ως αποτέλεσμα της στροφής της Ευρωπαϊκής Ένωσης και στον πολιτιστικό, πέρα από τον οικονομικό, τομέα. Θα γίνει σύντομη αναφορά στην θεωρία του νέο-λειτουργισμού και μάλιστα στην τεχνική της διάχυσης (spill - over) με την οποία το ενδιαφέρον των θεσμικών Ευρωπαϊκών Οργάνων μεταφέρεται στον πολιτιστικό τομέα, έναν τομέα που μπορεί να ενώσει και να φέρει κοντά τους ευρωπαϊκούς λαούς.

β) Τα κείμενα των συνθηκών του Συμβουλίου της Ευρώπης τα οποία διαμορφώνουν τις σύγχρονες αντιλήψεις στη διαχείριση της πολιτισμικής κληρονομιάς. Από τις ζώνες προστασίας των αρχαιολογικών χώρων και ανασκαφών, όπως αποτυπώθηκαν στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία της Αρχαιολογικής Κληρονομιάς (Λονδίνο 1969) μέχρι την in situ προστασία των μνημείων στη Σύμβαση της Βαλέτας (1992), βάσει της οποίας ολοκληρώνεται το πλαίσιο της παρέμβασης για ολοκληρωμένη διαχείριση (integrated management) στα μνημεία, στους αρχαιολογικούς χώρους και εν τέλει του πολιτισμικού πλούτου.

Η παρουσίαση ολοκληρώνεται με την παρουσίαση της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης (άρθρο 151) που ουσιαστικά κατοχυρώνει τον ευρωπαϊκό πολιτισμό και ορίζει την πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον πολιτιστικό τομέα. Με το συγκεκριμένο άρθρο της Συνθήκης «ανοίγει» ο δρόμος για την χρηματοδότηση πολιτιστικών δράσεων, και αναδεικνύεται η ανάγκη για την καθιέρωση των απαραίτητων χρηματοδοτικών εργαλείων ενίσχυσης και προώθησης των αντίστοιχων δράσεων.

Γιώργος Ρήγινος

Αρχαιολόγος, ΛΓ΄ Εφορεία Προϊστορικών
και Κλασικών Αρχαιοτήτων, ΥΠ.ΠΟ.Τ

Νέοι αρχαιολογικοί χώροι και αρχαιότητες στο πλαίσιο δημόσιων τεχνικών έργων

Στο πλαίσιο των εκτελεσθέντων στην ελληνική περιφέρεια κατά τη διάρκεια των δύο τελευταίων δεκαετιών μεγάλων ή και μικρότερων δημόσιων τεχνικών έργων, έχουν εντοπιστεί και ερευνηθεί πολυάριθμοι, άγνωστοι μέχρι πρότινος στην έρευνα, αρχαιολογικοί χώροι και ακόμα περισσότερες θέσεις με μεμονωμένα μνημεία ή κινητά αρχαία.

Στις περισσότερες των περιπτώσεων, σε συνεργασία με τους φορείς υλοποίησης (Υπουργεία, Περιφέρειες, Νομαρχίες, Δήμοι, Οργανισμοί κλπ.) των εν λόγω τεχνικών έργων, κατέστη δυνατή η προστασία των τυχόν γνωστών στην έρευνα αρχαιοτήτων στην περιοχή εκτέλεσης του έργου, ενώ χάρη στην αδιάλειπτη και συστηματική παρακολούθηση του συνόλου των εκσκαφικών εργασιών, εντοπίστηκαν χιλιάδες νέες θέσεις με αρχαιότητες, οι περισσότερες των οποίων ερευνήθηκαν συστηματικά μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα, μία διαδικασία σχεδόν άγνωστη μέχρι πρότινος στη σύγχρονη αρχαιολογική κοινότητα.

Σε αρκετές μάλιστα περιπτώσεις «βελτίωσης» ή «επέκτασης» εκτελεσθέντων πριν από αρκετές δεκαετίες έργων, διαπιστώθηκε ότι το νέο τεχνικό έργο λειτούργησε ουσιαστικά προς όφελος των αρχαιοτήτων, καθώς με αφορμή την εκτέλεσή του αποκαλύφθηκαν σημαντικές μεμονωμένες αρχαιότητες ή και εκτεταμένες αρχαιολογικές θέσεις, οι οποίες είτε δεν είχαν εντοπιστεί, είτε τις περισσότερες φορές είχαν αποκαλυφθεί και καταστραφεί, εν μέρει ή και ολοκληρωτικά, χωρίς ποτέ να έχει ενημερωθεί η Αρχαιολογική Υπηρεσία.

Πέραν των νέων ιδιαίτερα σημαντικών στοιχείων που ήρθαν στο φως, πλουτίζοντας τις γνώσεις μας για λιγότερο ή περισσότερο γνωστές γεωγραφικές περιοχές και ιστορικές περιόδους, συχνή ήταν η ανάγκη της λήψης προσωρινών ή μονιμότερων μέτρων προστασίας των αρχαιοτήτων που αποκαλύφθηκαν, ενώ υπήρξαν και πολλές περιπτώσεις, κατά τις οποίες οι αρχαιότητες χρειάστηκε να μετακινηθούν από την αρχική τους θέση ή να «ταπεινωθούν» και να αποδομηθούν, προκειμένου να καταστεί δυνατή η ολοκλήρωση του εκτελούμενου τεχνικού έργου.

Τέλος, δημόσια ή «αυτοχρηματοδοτούμενα» τεχνικά έργα, όπως λ.χ. οι μεγάλοι αυτοκινητόδρομοι, αλλά και μικρότερου μεγέθους συγκοινωνιακά έργα συνέβαλαν σε σημαντικό βαθμό στην ταχύτερη υλοποίηση των εργασιών ανάδειξης και την αύξηση της επισκεψιμότητας σε πολλούς αρχαιολογικούς χώρους της ελληνικής περιφέρειας, καθιστώντας ευκολότερη την πρόσβαση εργαζομένων και επισκεπτών.

David W. Rupp

Διευθυντής του Καναδικού
Ινστιτούτου στην Ελλάδα

Μια μετριοπαθής πρόταση: Η άμεση θεσμοθέτηση της πολιτιστικής διαχείρισης από ιδιωτικούς φορείς στην Ελλάδα

Η συνεχιζόμενη οικονομική κρίση της Ελλάδας εξανάγκασε την Κυβέρνηση να προχωρήσει σε σκληρές επιλογές σχετικά με τα δημόσια έργα. Η μείωση του προσωπικού και των χρηματοδοτήσεων δημιούργησαν άλυτα προβλήματα στην επίτευξη της αποστολής του ΥΠΠΟΤ, ιδιαίτερα ως προς την πολιτιστική κληρονομιά. Η χρησιμοποίηση των κονδυλίων του ΕΣΠΑ για την προσωρινή αντιμετώπιση μερικών προβλημάτων δεν αποτελεί βιώσιμη στρατηγική.

Η αυξανόμενη πίεση στην Ελλάδα για την έγκριση μεγάλης κλίμακας επενδύσεων και έργων κοινής ωφέλειας και υποδομών, ιδιαίτερα σχετικών με μεγάλες τουριστικές εγκαταστάσεις και η απαίτηση για το λεγόμενο “fast tracking” αυτών των πρωτοβουλιών, θα επιδιώξουν την παράκαμψη των απαραίτητων δοκιμαστικών ερευνών που, σύμφωνα με τον Αρχαιολογικό Νόμο, προηγούνται των εγκρίσεων. Η πολιτιστική κληρονομιά, και κατά μείζονα λόγο η αρχαιολογική, είναι μη ανανεώσιμες. Επομένως η ελλιπής αρχαιολογική έρευνα, ή ακόμα χειρότερα, η πλήρης απουσία επιφανειακών ερευνών, τεκμηρίωσης, ανασκαφικής παρέμβασης (αν χρειάζεται), από ένα ΥΠΠΟΤ σε πτώχευση θα έχουν μακροχρόνια καταστροφικές επιπτώσεις.

Όπως η Αγγλία, η Ιταλία, οι Ηνωμένες Πολιτείες, ο Καναδάς, και πολλές άλλες χώρες, η Ελλάδα οφείλει να επιτρέψει τη δημιουργία πιστοποιημένων ιδιωτικών φορέων πολιτιστικής διαχείρισης, οι οποίοι θα αναλάβουν τις βασικές απαραίτητες εργασίες πριν από κάθε αναπτυξιακό έργο. Αυτοί οι φορείς θα προχωρούν σε συστηματικές επιφανειακές έρευνες, τεκμηρίωση, εκτίμηση, επέμβαση αν χρειάζεται, και σύνταξη αναφορών για τα αρχαιολογικά λείψανα μιας συγκεκριμένης ιδιοκτησίας. Οι εργασίες θα χρηματοδοτούνται από τους επενδυτές, με άμεση επιτήρηση του προσωπικού της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας σύμφωνα με τις αυστηρές διατάξεις του Αρχαιολογικού Νόμου. Οι απαιτήσεις του ΥΠΠΟΤ θα αποτελέσουν τη βάση της δημιουργίας αυτών των Ιδιωτικών Φορέων Πολιτιστικής Διαχείρισης (ΙΦΠΔ-CRM=Cultural Resource Management), για την εξασφάλιση της πιστοποίησης από την Αρχαιολογική Υπηρεσία.

Η άμεση θεσμοθέτηση των ΙΦΔΠ θα παρέξει αμοιβαία ωφέλεια τόσο για την Αρχαιολογική Υπηρεσία, όσο και για δυνητικούς επενδυτές, εφόσον η προστασία του πολιτιστικού αποθέματος της Ελλάδος, αλλά και η παράλληλη οικονομική ανάπτυξη θα υπηρετηθούν με βιώσιμο τρόπο.

Ε. Σημαντώνη-Μπουρνιά

Πανεπιστήμιο Αθηνών
Τομέας Αρχαιολογίας και
Ιστορίας της Τέχνης

Η ανάδειξη μνημείων και χώρων ως διαχείριση αρχαιολογικού έργου

Η ανάδειξη μνημείων και χώρων αποτελεί σήμερα συνήθη πρακτική τόσο για την Ελληνική Αρχαιολογική Υπηρεσία όσο και για Οργανισμούς ή Ιδρύματα που ασχολούνται με την Αρχαία, Μεσαιωνική και Νεώτερη πολιτιστική κληρονομιά. Η παρούσα ανακοίνωση δεν κομίζει γλαύκα....

Ανακεφαλαιώνει κάποια ήδη γνωστά θέματα και σχολιάζει κάποια άλλα. Τη σύντομη ιστορία της ανάδειξης μνημείων στην Ελλάδα ακολουθεί η συζήτηση για το αν τελικά είναι αναγκαία η ανάδειξή τους και η παρουσίαση κάποιων από τους περιορισμούς ενός σύγχρονου έργου συντήρησης/ανάδειξης αρχαίων μνημείων και χώρων.

Μια σύντομη εκτίμηση για το τι κερδίσαμε και τι χάσαμε μετά από μια εικοσαετία αρχαιολογικής κοινοτικής χρηματοδότησης ολοκληρώνει την παρουσίαση.

Μεταξία Τσιμποπούλου
Επίτιμη Διευθύντρια Εθνικού
Αρχείου Μνημείων ΥΠ.ΠΟ.Τ.

Μαρία Ψαλλίδα
Αρχαιολόγος

Γαρυφαλιά Κωστοπούλου
Αρχαιολόγος

Πετράς Σητείας: Συντήρηση, τεκμηρίωση και διαχείριση των ευρημάτων, κινητών και ακινήτων

Παρουσιάζονται οι ανασκαφές της μινωικής ανακτορικής πόλης και των νεκροταφείων του Πετρά Σητείας, με επίκεντρο τις εργασίες συντήρησης (1985-σήμερα), τις μεθόδους τεκμηρίωσης και διαχείρισης των ευρημάτων και της διάχυσης των αποτελεσμάτων της έρευνας.

Στον Πετρά η κατοίκηση υπήρξε συνεχής από την Τελική Νεολιθική μέχρι το τέλος της Εποχής του Χαλκού, ενώ αποκαλύφθηκε και Μεσοβυζαντινό νεκροταφείο. Ανασκάφθηκαν (1985-1997) εκτεταμένος Παλαιοανακτορικός και Νεονακτορικός οικισμός και ανάκτορο, καθώς και το Βυζαντινό νεκροταφείο. Από το 2000 έως το 2002 αποκαλύφθηκε μοναδικό Μυκηναϊκό τείχος. Στον γειτονικό Λόφο Κεφάλα η έρευνα έφερε στο φως οικιστική/βιοτεχνική εγκατάσταση της Τελικής Νεολιθικής και νεκροταφείο της Προανακτορικής/ Παλαιοανακτορικής περιόδου.

Τα κινητά ευρήματα καταγράφονται ηλεκτρονικά, τεκμηριώνονται με ειδικά δελτία και φωτογραφίζονται. Τα αναλογικά ανασκαφικά ημερολόγια από το 1985 έως το 1989 έχουν ψηφιοποιηθεί, ενώ από το 2002 τα ημερολόγια, οι κατάλογοι ευρημάτων και η συντήρηση εισάγονται εξ αρχής σε ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων. Τέλος, μεγάλο μέρος του αναλογικού αρχείου φωτογραφιών και σχεδίων έχει ήδη ψηφιοποιηθεί. Οι εργασίες συντήρησης των κινητών και στερέωσης της αρχιτεκτονικής από το 1985 είναι επίσης τεκμηριωμένες με ειδικά δελτία και βάση δεδομένων. Η επεξεργασία του υλικού συμπληρώνεται με πετρογραφικές και άλλες αρχαιομετρικές αναλύσεις.

Το 2005-2006 έγιναν, σε συνεργασία με το Δήμο Σητείας, εργασίες ανάδειξης του χώρου, που είναι πλέον επισκέψιμος. Η διάχυση των αποτελεσμάτων της έρευνας από το 1986, περιλαμβάνει φωτογραφικές εκθέσεις, εκπαιδευτικά προγράμματα, ένα διεθνές συνέδριο για τα 25 χρόνια ανασκαφών (2010), 60 δημοσιεύσεις, και τη δημιουργία του διαρκώς ανανεούμενου ιστοτόπου www.petras-excavations.gr. Επίσης ο Πετράς συμμετέχει στην ευρωπαϊκή ψηφιακή βιβλιοθήκη [EUROPEANA](http://www.europeana.eu/portal/) (<http://www.europeana.eu/portal/>).

Μεταξία Τσιποπούλου
Επίτιμη Διευθύντρια Εθνικού
Αρχείου Μνημείων ΥΠΠΟΤ

**ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΑΙΓΑΙΑΚΗΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑΣ:
Ένας ουσιαστικός παράγοντας για την εξέλιξη της
αρχαιολογικής έρευνας στην Ελλάδα**

Στην παρούσα ανακοίνωση επιχειρείται η συνοπτική παρουσίαση των δραστηριοτήτων του Αμερικανικού μη κερδοσκοπικού Ιδρύματος «Ινστιτούτο Αιγαιακής Προϊστορίας» (Institute for Aegean Prehistory-INSTAP), το οποίο έκλεισε ήδη 30 χρόνια πολύμορφης, εξαιρετικά επιτυχούς δράσης, καθώς και μερικές σκέψεις πάνω στις επιπτώσεις της ύπαρξής του για την πορεία της έρευνας, αλλά και την επίδρασή του στην αρχαιολογική κοινότητα και τις τοπικές κοινωνίες. Κανένας άλλος Οργανισμός, ελληνικός ή ξένος, δεν έχει μέχρι σήμερα συνεισφέρει τόσα πολλά στην προώθηση της επιστημονικής γνώσης του Προϊστορικού Πολιτισμού, όχι μόνον στα όρια της Ελλάδας, αλλά και στην Τουρκία, την Κύπρο και την Ιταλία. Χρηματοδοτεί συστηματικές ανασκαφές Ελλήνων και αλλοδαπών αρχαιολόγων, καθώς και μεμονωμένους μελετητές, κυρίως νέους. Επίσης χρηματοδοτεί τη συντήρηση και τη μελέτη των ευρημάτων, συνολικά ή εν μέρει, απαλλοτριώσεις ανασκαφών ξένων αποστολών, στερεώσεις αρχιτεκτονικών λειψάνων, αλλά και αρχαιομετρικές έρευνες και δημοσιεύσεις.

Προ 15ετίας ιδρύθηκε το Κέντρο Μελέτης Ανατολικής Κρήτης, στην Παχειά Άμμο Ιεράπετρας, με αποθηκευτικούς χώρους, πρότυπες εγκαταστάσεις συντήρησης, άρτια βιβλιοθήκη, σχεδιαστήριο, φωτογραφικό εργαστήριο, αρχείο, άνετους χώρους μελέτης, ηλεκτρονικό εξοπλισμό, καθώς και εργαστήριο κεραμικής πετρογραφίας με εξαιρετική βάση δεδομένων.

Στη Φιλαδέλφεια (ΗΠΑ), όπου η έδρα του Ιδρύματος, λειτουργεί και ο εκδοτικός οίκος INSTAP Academic Press, με αξιοσημείωτη δραστηριότητα, μέχρι σήμερα 35 τόμοι, μονογραφίες, δημοσιεύσεις ανασκαφών, μελετών ή πρακτικά συνεδρίων. Εξάλλου είναι αδύνατο να υπολογισθεί πόσα από τα βιβλία που εκδίδονται από άλλους φορείς στις χώρες της Ανατολικής Μεσογείου λαμβάνουν την οικονομική υποστήριξη του INSTAP.

Το Ινστιτούτο Αιγαιακής Προϊστορίας προσπαθεί να αντιμετωπίζει τις αιτήσεις των ερευνητών με δημοκρατικό και διπλωματικό τρόπο, και η τήρηση των συχνά λεπτών ισορροπιών έχει ως ουσιαστικό αποτέλεσμα την λίγο ως πολύ ισόρροπη ανάπτυξη της έρευνας της Προϊστορίας, από χρονολογική και γεωγραφική άποψη.

Μ. Φιλήμονος-Τσοποτού

Επίτιμη Διευθύντρια

Αρχαιοτήτων ΥΠ.ΠΟ.Τ.

***Το αδημοσίευτο αρχαιολογικό υλικό:
ανασκαφές και ευρήματα***

Το ζήτημα του αδημοσίευτου αρχαιολογικού υλικού που στοιβάζεται στις αποθήκες των Εφορειών Αρχαιοτήτων επανέρχεται συχνά ως θέμα συζήτησης σε συνέδρια, ημερίδες και σε άρθρα εφημερίδων, αποτελεί δε πάντα θέμα αιχμής και σφοδρής αντιπαράθεσης μεταξύ των αρχαιολόγων του ΥΠΠΟΤ και αυτών που υπηρετούν σε Πανεπιστήμια ή άλλα ερευνητικά ιδρύματα. Οι μεν πρώτοι θεωρούνται οι τυχεροί που έχουν στα χέρια τους το υλικό, το δεσμεύουν και συστηματικά το αποκρύπτουν, οι δε δεύτεροι διαμαρτύρονται, επικαλούνται την επιστημονική δεοντολογία και ανοίγουν νέες ανασκαφές για να εξασφαλίσουν υλικό για δημοσίευση.

Πού βρίσκεται η ευθύνη, ποιοί είναι οι παράγοντες που κάθε χρόνο επιτείνουν το πρόβλημα, ποιος έχει το δεοντολογικό, επιστημονικό και ηθικό καθήκον για τη δημοσίευση, υπάρχουν τελικά προτάσεις για την επίλυση ή έστω την άμβλυνση του προβλήματος;